

**Besplatna pravna pomoć žrtvama
ratnih zločina koje ostvaruju
naknadu štete u krivičnim
postupcima**

Autorica: Kyle Delbyck

Urednica: Adrijana Hanušić Bećirović

Sarajevo, 2017.

Besplatna pravna pomoć žrtvama ratnih zločina koje ostvaruju naknadu štete u krivičnim postupcima

Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) je dužna osigurati besplatnu pravnu pomoć žrtvama ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu štete u krivičnom postupku.¹ Zbog složenosti dokazivanja zahtjeva naknade štete u ovim postupcima, žrtve koje ne mogu priuštiti advokate ne mogu ostvariti naknadu za povrede koje su pretrpjele tokom jugoslovenskog rata. U tom smislu, kako se provedba besplatne pravne pomoći u krivičnim nadležnostima države i entiteta i dalje čeka, BiH uskraćuje žrtvama pravni lijek koji ih sljeduje i, stoga, krši svoje međunarodne obaveze.

Brojne UN konvencije koje je BiH ratificirala zahtijevaju, na primjer, da se osigura da je žrtvama dostupan pravni lijek, što znači da im država mora pružiti svaku neophodnu pravnu pomoć. Na sličan način, Evropska konvencija o ljudskim pravima, koja u BiH prevladava nad domaćim zakonima, predviđa obaveznu besplatnu pravnu pomoć ukoliko je ona nužna za dobivanje pravnog lijeka. Temeljni dokumenti Vijeća Evrope (COE), tijela koje je donijelo i Evropsku konvenciju, također pozivaju sve članice Vijeća, uključujući i BiH, da osiguraju da žrtve imaju učinkovit pristup naknadi.

Odgovornost BiH da subvencionira besplatnu pravnu pomoć žrtvama koje nastoje ostvariti naknadu u krivičnom postupku dodatno je potvrđena sve većim priznavanjem prava žrtava pred sudovima za ratne zločine. Tokom proteklih dvadeset godina, sudovi za ratne zločine su proširili ulogu žrtve tako da ona sada uključuje i pravo na zastupanje i reparacije. Međunarodni krivični sud (ICC), pionir ovog pokreta, žrtvama nudi pravnu pomoć tokom cijelog procesa reparacije. Sudovi poput Izvanrednih vijeća u sudovima Kambodže (ECCC) i Posebnog suda za Libanon (STL) nastavili su putem kojim je vodio ICC. U skladu sa ovim novim međunarodnim standardima, BiH treba osigurati besplatnu pravnu pomoć u okviru suđenja za ratne zločine u državnim i entitetskim nadležnostima.

---

¹ Iako se ovaj rad bavi žrtvama ratnih zločina, međunarodnim obavezama koje se u njemu navode zahtijeva se također pružanje pravne pomoći žrtvama drugih oblika krivičnih djela. Pored toga, iako žrtve ratnih zločina u BiH mogu odabrati da podnesu zahtjev za naknadu u parničnom postupku, u ovom dokumentu se bavimo krivičnim postupkom.

U budućoj perspektivi, BiH mora unaprijediti svoj sistem pravne pomoći da bi osigurala pristup Evropskoj uniji (EU). Godišnji izvještaji Evropske komisije za BiH u više navrata su kritizirali nedostatke u postojećem sistemu pravne pomoći. Zatim, EU dokumentima koji se odnose na pristupanje BiH zahtijeva se da BiH olakša pristup pravdi. Kriteriji za pristupanje su ukorijenjeni u najboljim praksama EU koje podržavaju institut besplatne pravne pomoći za žrtve, što se vidi u povelji, jurisprudenciji i, od nedavno, direktivama EU o pravima žrtava. Zbog toga će nepostojanje subvencionirane pomoći za žrtve ratnih zločina koje traže obeštećenje vjerovatno uticati na proces pristupanja.

Čak i pod pretpostavkom da BiH ne omogući besplatnu pravnu pomoć svim žrtvama ratnih zločina, žrtve seksualnog nasilja, koje su ekonomski, socijalno i politički marginalizirane u BiH, zaslužuju posebnu zaštitu. Spomenuta tijela UN-a, COE i EU zahtijevaju od država da provode mjere kojima se odgovara na potrebe izrazito osjetljivih grupa, što uključuje i pružanje pravne pomoći.

Ukratko, da bi ispoštovala niz obaveza, trenutnih i budućih, međunarodnih, regionalnih i domaćih, BiH mora uspostaviti besplatnu pravnu pomoć žrtvama ratnih zločina koje potražuju naknadu štete u krivičnim postupcima, a u najmanju ruku preživjelim seksualnog nasilja. Konkretno, BiH mora ubrzati proces pravilne provedbe novog zakona o pravnoj pomoći na državnom nivou te mora osigurati da žrtve koje podnose zahtjeve na entitetskom nivou jednako primaju adekvatnu pravnu podršku.

Opće informacije o situaciji u BiH

Primjenjivi pravni okvir

Dejtonskim mirovnim sporazumom BiH je podijeljena na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republiku Srpsku (RS). Prema Dejtonu, FBiH i RS su dobili široke ovlasti koje podrazumijevaju i ovlasti u pravosuđu. Rezultat toga je da su suđenja za ratne zločine u BiH podijeljena među sudovima na entitetskom i državnom nivou, koji djeluju paralelno i često primjenjuju različito zakonodavstvo, jurisprudenciju i prakse.

Prema članu 193 Zakona o krivičnom postupku (ZKP) na državnom nivou, žrtve mogu podnositi zahtjeve u krivičnim postupcima za naknadu materijalne i nematerijalne

štete počinjene krivičnim djelima.² Zahtjevi se mogu podnijeti najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije,³ zahtjev mora biti “određeno označen”⁴ i mora biti popraćen dokazima u korist dodjele odštete.⁵ Iako žrtve preuzimaju glavnu odgovornost za podnošenje zahtjeva, ZKP obavezuje sudije i tužioce da pomognu u tom procesu. Tužilac je, na primjer, dužan “prikupiti dokaze” o imovinskopravnom zahtjevu⁶ te je dužan pitati žrtvu da li želi da ostvaruje imovinskopravni zahtjev tokom saslušanja.⁷ Također, sud je *dužan* odlučiti o naknadi kada je takav zahtjev podnesen.⁸ Ukoliko sud utvrdi da predloženi dokazi ne predstavljaju “pouzdan osnov” za presuđenje ili da će zahtjev “znatno odugovlačiti” postupak,⁹ sud može žrtvu uputiti na parnični postupak. Odredbe na entitetskom nivou odražavaju ove odredbe ZKP-a.¹⁰

U ostvarivanju naknade pred sudom na državnom nivou, žrtve ratnih zločina do prošle godine nisu imale pravo na pravnu pomoć. Krajem 2016. godine, Parlamentarna skupština BiH usvojila je zakon kojim se nalaže BiH da pruži pravnu pomoć u krivičnom postupku određenim kategorijama žrtava, koje uključuju i žrtve seksualnog nasilja i osobe lošeg imovnog stanja. Međutim, u vrijeme kada je pisan ovaj tekst, Ministarstvo pravde još uvijek nije bilo usvojilo potrebne podzakonske akte niti je adekvatno implementiralo sistem besplatne pravne pomoći. Rezultat toga je da još uvijek nijedna žrtva ratnog zločina nije dobila pravnu pomoć u skladu sa novim zakonodavstvom.

Pored toga, entitetske institucije ne podliježu novom državnom zakonu. Na entitetskom nivou, pružanje pravne pomoći je u najboljem slučaju neujednačeno, jer su zakonodavstvo i praksa podijeljeni između RS-a i FBiH, a čak i unutar FBiH među kantonima. Zbog toga, bilo da se naknada potražuje na državnom nivou ili pod entitetskom nadležnošću, velika većina žrtava ratnih zločina u BiH i dalje nije u mogućnosti da pristupi pravnoj pomoći.

---

² Član 193(1) ZKP-a.

³ Član 195(2) ZKP-a.

⁴ Član 195(3) ZKP-a.

⁵ *Id.*

⁶ Član 197(1) ZKP-a.

⁷ Član 86(10) ZKP-a.

⁸ Član 198(1) ZKP-a.

⁹ Članovi 198(2), 193(1) ZKP-a.

¹⁰ *Vidi* član 207 ZKP-a Federacije BiH, član 103 ZKP-a Republike Srpske.

Prepreke u ostvarivanju naknade štete u krivičnom postupku

Postoji više razloga zbog kojih nepostojanje djelotvornog sistema pravne pomoći sprječava žrtve u ostvarivanju naknade u krivičnom postupku.

Prvo, nastojanje zakonodavca da se ZKP-om sudije i tužioci integriraju u proces ostvarivanja naknade, do nedavno, nije polučilo uspjehom. Na primjer, bez obzira na uslov da “prikupljaju dokaze u imovinskopravnom zahtjevu”, tužioci su uporno izbjegavali ovu dužnost i bavili se isključivo dokazivanjem krivične odgovornosti. Sudije su, u skladu s tim, automatski upućivali žrtve na parnični postupak i bez dodatnog objašnjenja donosile odluku da bi dotični zahtjev mogao znatno odugovlačiti postupak ili rutinski zaključak da dotični zahtjev ne predstavlja “pouzdan osnov za potpuno ili djelimično rješenje imovinskopravnog zahtjeva. . .”. Iako su se sudske i tužilačke prakse na državnom nivou značajno unaprijedile u proteklih nekoliko godina, one i dalje zaostaju na entitetskom nivou čime se povećava potreba žrtava za zastupanjem.

Drugo, čak i pod pretpostavkom da sudovi i tužilaštva poduzimaju sve moguće mjere da pruže podršku žrtvama u ostvarivanju naknade, značajan teret i dalje nose žrtve; one moraju, do određene mjere, djelovati nezavisno u potraživanju svojih interesa.¹¹ Zbog toga se žrtve koje nemaju pravnu pomoć bore da ispune kriterije koji su neophodni da bi se dosudila naknada.

Da bi potraživale naknadu, žrtve moraju podnijeti zahtjev koji je izuzetno stručan dokument. U zahtjevu, žrtve moraju precizno navesti povrede zakona koje su se desile, konkretne vidove štete koji su nastali iz tih povreda i procijenjene iznose naknade kao obeštećenja za te gubitke. U predmetu *Marković*, na primjer, žrtva je potraživala 40.000 KM za povrede poput duševne boli do koje je došlo zbog smanjenja njene životne sposobnosti i povrede njenog ljudskog dostojanstva. Gotovo je nemoguće napraviti ovu računicu i karakterizaciju bez pravne pomoći. Nadalje, pored pisanja zahtjeva, žrtve moraju iznositi usmene argumente, odgovarati na argumente odbrane i, u slučaju dodjele naknade, pokrenuti postupak izvršenja da bi dobile dotična sredstva. To znači da je, bez pravne pomoći, pravo žrtava na odštetu čisto teorijski koncept.

Apstraktna priroda ovog prava najbolje se oslikava u malobrojnosti dodijeljenih naknada. Prije 2015. godine, nijedan domaći krivični sud nije *nikada* dodijelio naknadu

---

¹¹ Do ovog zaključka su došli tužioci i sudije na okruglom stolu koji je Trial 2015. godine organizirao na temu zahtjeva za naknadu štete.

žrtvi ratnog zločina, a do danas je samo osam žrtava dobilo presude u svoju korist: sedam na državnom nivou i jedna na entitetskom.¹² U svakom od ovih predmeta, NVO-i su finansirali pravno zastupanje žrtava ili su ih sami zastupali, te su time osiguravali da su zahtjevi za naknadu štete ispravno formulisani i dovoljno potkrijepljeni. Te nedavne pobjede jesu ohrabrujuće i odražavaju promjenu u sudskim i tužilačkim stavovima, ali kao takve također naglašavaju potrebu za institucionaliziranom pravnom pomoći.

NVO-i, preopterećeni, ne mogu pružiti podršku svim žrtvama koje bi htjele ostvariti naknadu, posebno u okolnostima u kojima sve više žrtava nastoji ostvariti svoja prava na temelju gore spomenutih uspjeha. Veoma rasprostranjene povrede koje su počinjene tokom jugoslovenskog sukoba, kao i s njima povezana obeštećenja, pozivaju na sistematska rješenja, ne *ad hoc* pomoć. U svakom slučaju, međunarodne i regionalne obaveze, koje su opisane u sljedećim odjeljcima, zahtijevaju od BiH da preuzme vlasništvo nad procesom ostvarivanja naknada i da uspostavi sistem pravne pomoći za cijelu zemlju.

Parnični sud i ranjive grupe

Žrtve koje nemaju pravnu pomoć neophodnu da dokažu svoje tvrdnje obično se upućuju na parnični postupak. Iako je parnični sud tradicionalno bio mjesto kojem su se takvi zahtjevi upućivali, jer je odlučivanje po naknadama pred krivičnim sudom relativno nova pojava, parnični postupak podrazumijeva čak i veće prepreke za žrtve; parnični sistem se trenutno guši u zaostalim predmetima zbog čega žrtve često trebaju čekati niz godina na saslušanje o njihovom zahtjevu; parnični sudovi ne omogućuju zaštitu svjedoka; nekada parnični sudovi primjenjuju restriktivne zastare čime se hiljade zahtjeva za naknadu odbija po tom osnovu, a u RS-u nameću i visoke sudske troškove žrtvama. Prema tome, da bi se maksimalno povećala vjerovatnoća da žrtve ostvare naknadu te da bi taj proces bio koliko je moguće bezbolan, žrtve moraju dobiti pravnu pomoć u fazi krivičnog suđenja.

Posebno je važno da žrtve ratnog seksualnog nasilja koje učestvuju u krivičnim postupcima dobiju ovakvu podršku. Žrtve seksualnog nasilja se suočavaju sa posebnim ekonomskim, društvenim i psihološkim izazovima koji opstruiraju njihov pristup pravdi.

---

¹² Pred Sudom BiH naknada je dodijeljena u predmetima protiv Bosiljka i Ostoje Markovića, Slavke Savića, Adila Vojića i Bekira Mešića, Krste Dostića, i Mate Baotića. Na entitetskom nivou, samo je Okružni sud u Doboju dodijelio naknadu u predmetu protiv Nenada Vasića.

Imajući na umu stigmju i traumu koje seksualno nasilje uzrokuje, taj prvi korak i traženje naknade u krivičnom postupku samo po sebi predstavlja tešku prepreku. Naknadno upućivanje na parnični postupak znači da će žrtva seksualnog nasilja morati svjedočiti i nositi se da retraumatizacijom i stigmatizacijom po *drugi* put. Nadalje, nepostojanje mjera za zaštitu identiteta i izgledi da će uslijediti drugi krug pretjerano visokih sudskih troškova u potpunosti mogu odvratiti žrtve seksualnog nasilja od ostvarivanja naknade. Stoga je ključno da BiH pruži pravnu pomoć žrtvama seksualnog nasilja koje podnose zahtjev za naknadu štete u krivičnim postupcima, čime se sprječava upućivanje na parnični sud.

UN standardi za pravno zastupanje i naknadu štete žrtvama

Bez djelotvorne pravne pomoći za sve žrtve ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu, BiH krši svoje međunarodne obaveze. Sljedeći odjeljak daje pregled obaveza BiH prema UN mehanizmima.

UN konvencije

Kako je ranije opisano, nepružanje besplatne pravne pomoći u BiH onemogućuje žrtvama ratnih zločina dobivanje naknade koje dosudi sud. Ipak, BiH je potpisnica temeljnih ugovora UN-a koji propisuju pristup žrtava povreda ljudskih prava obeštećenju, što uključuje i pružanje pravne pomoći.

Recimo, prema Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (ICCPR) iz 1966. godine, države članice se obavezuju “osigurati da svaka osoba kojoj su ovdje priznata prava i slobode povrijeđeni, raspolaže djelotvornim pravim lijekom . . .”¹³ Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1979. godine također štiti pravo žrtava na pravni lijek. CEDAW obavezuje države da “preko nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija osiguraju uspješnu zaštitu žena od svakog postupka diskriminacije”.¹⁴ U primjeni CEDAW konvencije u različitim državnim situacijama, Komitet za ukidanje diskriminacije žena pozivao je vlade da pruže

---

¹³ Član 2 3(a) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Dostupno na <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

¹⁴ Član 2(c) Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena. Dostupno na <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>

“jednostavno obeštećenje” za svaku vrstu diskriminacije te da olakšaju pristup takvom obeštećenju putem besplatne pravne pomoći.¹⁵

Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (dalje u tekstu Konvencija protiv torture ili CAT) koja je uslijedila ponavlja formulaciju svojih prethodnica i zahtijeva od svake države članica da “ u svom pravnom sistemu jamči žrtvi nekog akta torture pravo dobivanja obeštećenja te pravedne i odgovarajuće naknade, uključujući sredstva potrebna za njenu što potpuniju rehabilitaciju”.¹⁶ Za razliku od ICCPR-a i CEDAW-a, CAT, koju je Generalna skupština usvojila 1984. godine, izričito navodi naknadu, što je dokaz sve jačeg pokreta da se opći principi pružanja djelotvornog pravnog lijeka prevedu u konkretnu praksu.

Komitet protiv torture je 2012. godine proširio dužnosti država članica da podrže “provedivo pravo na pravičnu i adekvatnu naknadu”. Kako je Komitet naveo u Općem komentaru br. 3, CAT obavezuje sve potpisnice da ukinu prepreke u ostvarivanju naknade; konkretno, države moraju pružiti pravno savjetovanje žrtvama torture koje nemaju sredstava da podnesu zahtjeve za naknadu.¹⁷

Navedeni tekstovi se primjenjuju na žrtve ratnih zločina tokom bosanskog rata koje nastoje ostvariti reparaciju. ICCPR sadrži odredbe o pravu na život, pravu na zabranu mučenja, pravo na slobodu i sigurnost osobe. Ovi članovi obuhvaćaju brojne zločine koji su počinjeni tokom jugoslovenskog sukoba, poput ubistva, proizvoljnog hapšenja i pritvaranja, prisilnih nestanaka, torture, seksualnog nasilja i prisilnog rada. CEDAW se odnosi na niz krivičnih djela u ratu koja su počinjena nad ženama: seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, interno raseljavanje i silovanje, između ostalih. U međuvremenu je i CAT također obuhvatio mnoge od tih zločina: seksualno nasilje, zlostavljanje pritvorenika, mučenje itd. Shodno tome, sve dok postoji zastoj u provođenju sistema pravne pomoći na državnom nivou i u unapređenju prakse/zakonodavstva na entitetskom nivou, BiH ne osigurava pristup pravnim lijekovima žrtvama ratnih zločina što predstavlja kršenje obaveza BiH prema sva tri navedena ugovora.

---

¹⁵ *Vidi* Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *Concluding Observations: Belarus*, (2000) stav. 360. Dostupno na <https://www1.umn.edu/humanrts/cedaw/belarus2000.html>

¹⁶ Član 14(1) Konvencije protiv torture. Dostupno na <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>

¹⁷ Committee Against Torture, *General Comment No. 3*, (2012) stav 38. Dostupno na http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/GC/CAT-C-GC-3_en.pdf

UN-ovi dokumenti koji daju smjernice za ostvarivanje prava žrtava na pravni lijek

Kako vidimo iz gore navedenih ugovora, u proteklih nekoliko desetljeća u okviru UN-a se sve više pažnja posvećivala pravima žrtava. Brojnim UN-ovim dokumentima se kodificiraju ti napreci, pojašnjavaju odgovornosti država članica, koje uključuju i BiH, u odnosu na učešće žrtava u krivičnim postupcima, pravo na reparacije i pristup pravnoj pomoći. Od “deklaracija” do “smjernica i principa”, ovi tekstovi dopunjavaju obaveze koje su propisane dokumentima ICCPR, CEDAW i CAT.

Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe vlasti (dalje u tekstu: Deklaracija) usvojena 1985. godine bila je “prvi međunarodni instrument koji se specifično bavi pravima i interesima žrtava u pravosudnom procesu”.¹⁸ Sa ciljem da se umanjí sekundarna viktimizacija, Deklaracijom se države članice pozivaju da se prema žrtvama odnose “suosjećajno” i uz poštovanje njihovog “dostojanstva”.¹⁹ Prema uslovima Deklaracije, države moraju osigurati pristupačne mehanizme pravde putem kojih žrtve mogu dobiti “brzo obeštećenje”.²⁰

Usvojeni dvadeset godina kasnije, Osnovni principi i smjernice za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparaciju žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava (dalje u tekstu: Principi) iz 2005. godine dopunjuju svoju prethodnicu iz 1985. godine tako što utvrđuju konkretne korake koje države članice trebaju poduzeti da zaštite žrtve ratnih zločina. Principi pozivaju države da usvoje domaće zakonodavstvo kojim se osigurava “pristup dovoljnim, djelotvornim, hitnim i odgovarajućim pravnim lijekovima, uključujući reparacije. . .”²¹ Da bi se to postiglo, države moraju iskoristiti sve “odgovarajuće pravne, diplomatske i konzularne mjere potrebne da bi žrtve mogle iskoristiti svoja prava na pravni lijek zbog teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava ili ozbiljnih kršenja međunarodnog

---

¹⁸ International Federation for Human Rights (FIDH), *Victims' Rights Before the International Criminal Court*, (2007) str. 5. Dostupno na https://www.fidh.org/IMG/pdf/4-CH-I_Background.pdf

¹⁹ *Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe vlasti*, (1985) stav 4. Dostupno na <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>

²⁰ *Id.*

²¹ *Osnovni principi i smjernice za ostvarivanje prava na pravni lijek i reparaciju žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava iz 2005. godine*, (2005) stav 2(c). Dostupno na <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>

humanitarnog prava”.²² Principima se stoga potcrtava dužnost BiH da pruži pravnu pomoć žrtava ratnih zločina koje ne mogu “ostvariti svoja prava” bez te pomoći.

Smjernice i principi UN-a o pristupu pravnoj pomoći u krivičnopravnim sistemima, usvojene 2012. godine (dalje u tekstu: Smjernice), preciziraju najbolje prakse koje bi države trebale slijediti u odnosu na razmatranu pravnu pomoć. Prema Smjericama, mišljenja žrtava se moraju uzimati u obzir u svim fazama postupka u kojima se “radi o njihovim ličnim interesima ili ukoliko to zahtijevaju interesi pravde”.²³ Smjernice u tom smislu preporučuju da države usvoje mjere kojima se promovira “pružanje djelotvorne pravne pomoći žrtvama”²⁴, kao što bi to činile za optužene. Sugerirane opcije politike djelovanja uključuju, između ostalog, uspostavljanje fonda pravne pomoći; korištenje sredstava oduzetih jer su stečeni krivičnim radnjama da se plati zastupanje žrtava; podržavanje razvijanja pravnih klinika na univerzitetima; i davanje poticaja domaćim pravnicima da nude *pro bono* usluge.²⁵ Tako da Smjernice nude niz potencijalnih reformi koje bi BiH mogla poduzeti da bi zadovoljila svoje međunarodne obaveze.

Konačno, važno je spomenuti da su navedeni dokumenti smjernica u skladu sa UN-ovim generalnim ciljevima u predstojećim desetljećima. Kako stoji u UN-ovoj Agendi za održivi razvoj 2030. koju je Generalna skupština usvojila 2015. godine, ostvarivanje “jednakog pristupa pravdi za sve osobe” je prioritet UN-a.²⁶

Posebna zaštita za žrtve seksualnog nasilja

UN mehanizmi koji su ranije razmatrani pozivaju države da ranjivim grupama pruže povećanu zaštitu, što uključuje i uspostavljanje besplatne pravne pomoći. Preživjele seksualnog nasilja u BiH zaslužuju ove posebne mjere.

Kako je navedeno, na primjer, u Općem komentaru br. 3 Komiteta protiv torture, države članice moraju rješavati “neformalne i formalne prepreke” koje onemogućavaju pristup marginaliziranih grupa obeštećenju za povrede CAT-a.²⁷ U BiH, “prepreke” koje uzrokuje nepostojanje besplatne pravne pomoći sprječavaju preživjele ratnog

---

²² *Id.* stav 12(d).

²³ *Smjernice i principi UN-a o pristupu pravnoj pomoći u krivičnopravnim sistemima*, (2012) stav 48(e). Dostupno na https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UN_principles_and_guidelines_on_access_to_legal_aid.pdf

²⁴ *Vidi id.* stav 55(a).

²⁵ *Vidi id.* stav 61.

²⁶ Cilj 16.3 UN-ove Agende za održivi razvoj 2030. Dostupno na http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

²⁷ *Vidi General Comment No. 3, supra* bilješka 17 stav 39.

seksualnog nasilja, koje su politički, socijalno i ekonomsko marginalizirane, u ostvarivanju naknade, čime se krše zahtjevi CAT-a koji su izneseni u Općem komentaru br. 3.

U međuvremenu je Komitet za ukidanje diskriminacije žena izdao konkretne preporuke koje se odnose na obaveze država članica prema ženama žrtvama rata. Opća preporuka Komiteta br. 20, koja navodi da sukobi često rezultiraju činjenjem rodno-zasnovanog nasilja,²⁸ naglašava “barijere s kojima se žene susreću u pristupanju pravdi . . . tokom postkonfliktnog perioda. . . ”²⁹. Preporukom se stoga pozivaju države potpisnice da provedu institucionalne reforme, kao što je uspostavljanje besplatne pravne pomoći, da bi osigurale pristup žena žrtava “djelotvornim i blagovremenim pravnim lijekovima”.³⁰

Smjernice iz 2012. odražavaju Opću preporuku br. 30. Ističući da “određene grupe imaju pravo na dodatnu zaštitu ili su više ranjive u djelovanju krivičnog pravnog sistema,”³¹ Smjernice državama savjetuju da pruže besplatno zastupanje ženama žrtvama nasilja da bi “osigurale pristup pravdi i izbjegle sekundarnu viktimizaciju”³². Iako se Smjernice primjenjuju i na žrtve sukoba i na okolnosti koje ne podrazumijevaju sukob, preživjele ratnog seksualnog nasilja u BiH jasno potpadaju pod njihovu zaštitu.

Ukratko rečeno, na temelju predstavljenih UN standarda, BiH bi u najmanju ruku trebala uspostaviti djelotvorno pravno zastupanje za žrtve ratnog seksualnog nasilja koje sudskim putem nastoje ostvariti naknadu. Međutim, imajući na umu krovne obaveze BiH koje se odnose na pravo žrtava na pravni lijek, takva pomoć bi trebala obuhvaćati cijeli spektar žrtava ratnih zločina.

Preporuke UN mehanizama za BiH

U skladu sa obavezama predstavljenim u prethodnim odjeljcima, UN tijela su u više navrata izražavala zabrinutost po pitanju pristupa pravdi u BiH, pozivajući domaće vlasti da osiguraju da žrtve ratnih zločina, a u najmanju ruku žrtve seksualnog nasilja, dobiju pravne lijekove koji ih sljeduju.

²⁸ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General Recommendation No. 30*, (2013) stav 35. Dostupno na

<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/GComments/CEDAW.C.CG.30.pdf>

²⁹ *Id.* stav 74.

³⁰ *Id.* stav 81 (g)(k).

³¹ *Smjernice iz 2012*, *supra* bilješka 23 stav 12.

³² *Id.* stav 52.

Na primjer, 2005. godine je Komitet protiv torture, ističući propuste domaćih reparativnih mehanizama, pozivao BiH da žrtvama torture pruži “mogućnost potraživanja obeštećenja te da im omogući pravičnu i odgovarajuću naknadu i rehabilitaciju u skladu sa zahtjevima Konvencije”.³³ Kako je gore detaljno objašnjeno, “mogućnost” žrtava da to pravo ostvare zavisi od pravne pomoći.

Radna grupa za prisilne i nevoljne nestanke (WGEID) je 2010. godine također potcrtavala prepreke u ostvarivanju obeštećenja u BiH,³⁴ zaključujući da je domaći pravosudni sistem zanemario potrebe žrtava.³⁵ Da bi se ovi nedostaci riješili, WGEID daje preporuku da BiH uspostavi “djelotvoran javni sistem besplatne pravne pomoći . . . da bi se omogućilo da srodnici nestalih osoba dobiju pravnu podršku ukoliko je ne mogu priuštiti”.³⁶

Od nedavno je opstrukcija prava preživjelih seksualnog nasilja na pravni lijek u posebnom fokusu izvještaja UN tijela koji se odnose na BiH. Komitet protiv torture je u Zaključcima i preporukama iz 2011. godine kritizirao, na primjer, “nedovoljnu . . . pravnu zaštitu koja je dostupna žrtvama, posebice žrtvama seksualnog nasilja počinjenog u ratu,”³⁷ pozivajući BiH da bez odlaganja poduzme radnje da zaštiti pravo žrtava na naknadu i rehabilitaciju.³⁸

Komitet za ljudska prava (HRC), koji prati provedbu ICCPR-a, izdao je 2012. godine izvještaj kojim se potvrđuju nalazi Komiteta protiv torture. Navodeći da postoji “nedostatak podrške” za žrtve seksualnog nasilja,³⁹ HRC je uputio BiH da provede

---

³³ Trideset i peta sjednica Komiteta protiv torture, *Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 19 of the Convention*, Dokument br. CAT/C/BIH/CO/1, (2005) stav 10(e)(preporuke). Dostupno na http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2013031102080606eng.pdf

³⁴ Šesnaesta sjednica Vijeća za ljudska prava, *Report of the Working Group on Enforced and Involuntary Disappearances*, Dokument br. A/HRC/16/48/Add.1, (2010) stavovi 39-46. Dostupno na <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A-HRC-16-48-Add1.pdf>

³⁵ *Id.* stav 64.

³⁶ *Id.*

³⁷ Četrdeset i peta sjednica Komiteta protiv torture, *Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 19 of the Convention*, (2011) stav 18. Dostupno na <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhjsjDkX3r43P00lvNIN5RRiBaoGwJqASitkTE8pnuFqIh45XNExi8eZGoOs9swQxp%2bYrC8BEp2QF16jwLGZF%2b3wx5C4eR4O%2fPGLLnGh0wcdZZ>

³⁸ *Id.*

³⁹ Stotinu i šezdeseta sjednica Komiteta za ljudska prava, *Concluding observations on the second periodic report of Bosnia and Herzegovina*, Doc no. CCPR/C/BIH/CO/2, (2012) stav 7. Dostupno na <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhssseOnooqYJD>

“praktične mjere kojima će osigurati da preživjele seksualnog nasilja i torture dobiju pristup pravdi i reparacijama”.⁴⁰ Ponovo je jedna od takvih neophodnih “praktičnih mjera” pružanje pravne pomoći.

Godinu dana nakon toga, Komitet za ukidanje diskriminacije žena objavio je svoja Zaključna razmatranja o kombiniranom četvrtom i petom periodičnom izvještaju BiH, u kojem je također kritizirao “neadekvatan i neravnopravan pristup žena naknadama, podršci i mjerama rehabilitacije za povrede koje su pretrpjele tokom rata”.⁴¹ Da bi se unaprijedila situacija žena žrtava rata, Komitet je savjetovao BiH da provede reformu sistema pravne pomoći.⁴² Nedavno, u martu 2017. godine, HRC se osvrnuo na svoje preporuke iz 2012, pozivajući BiH da “poduzme mjere da sistem besplatne pravne pomoći bude potpuno operativan širom zemlje za sve ranjive građane, uključujući žrtve ratnog seksualnog nasilja”.⁴³

Kako je BiH predviđena za razmatranje pred Komitetom protiv torture 2017. i Komitetom za ukidanje diskriminacije žena 2018/19, bliži se ponovna kritika na račun neadekvatnog pristupa pravdi za žrtve ratnih zločina. Tako da BiH, da bi ispravila kontinuirano kršenje ratificiranih konvencija UN-a, u skladu sa preporukama predstavljenim u ovom odjeljku, treba ubrzati odgovarajuću provedbu zakona o pravnoj pomoći na državnom nivou i riješiti nedostatke u zakonodavstvu/provedbi na entitetskom nivou.

U6whjJc%2bd39Cr2QLMra%2btjix35VIXk3FCAwXmYScQsNaRcocamoKXccu49QbeFfv1jSbSZz0hcDzR
WWr2Fd2tvx9AupXboZW5

⁴⁰ [Id.](#) stav 8.

⁴¹ Pedeset i peta sjednica Komiteta za uklanjanje diskriminacije žena, *Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Bosnia and Herzegovina*, Dokument br. CEDAW/C/SR.1146 and 1147, (2013) stav 9(f). Dostupno na <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsmPYo5NfAsNvhO7uZb6iXOThwzQJX3DueQDIgZHyTTs8AV4vrrszWT4WC8nZMWCqbSxajeQwEFTpiQWo6w3%2FfNFFX5ncneSL%2Bh%2FBRNbpuUjFJIASrg27yuBcCh%2FdP7OTkLQ%3D%3D>

⁴² *Id.* at 16(c).

⁴³ Stotinu i devetnaesta sjednica Komiteta za ljudska prava, *Concluding observations on the third periodic report of Bosnia and Herzegovina*, Dokument br. CCPR/C/BIH/CO/3, (2017) stav 14. Dostupno na <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsmPYo5NfAsNvhO7uZb6iXOThwzQJX3DueQDIgZHyTTs8AV4vrrszWT4WC8nZMWCqbSxajeQwEFTpiQWo6w3%2FfNFFX5ncneSL%2Bh%2FBRNbpuUjFJIASrg27yuBcCh%2FdP7OTkLQ%3D%3D>

Obaveze BiH kao članice Vijeća Evrope

Pored navedenih UN ugovora, smjernica i preporuka, Evropska konvencija o ljudskim pravima (ECHR) propisuje način na koji bi BiH trebala postupati sa žrtvama ratnih zločina. Prema Ustavu BiH, ECHR ima veću snagu od svih domaćih zakona.⁴⁴ Trenutni sistem pravne pomoći u BiH, međutim, nije usklađen sa obavezama iz ECHR u smislu pristupa pravdi i pravu žrtava na pravni lijek, odnosno članovima 6 i 13.

Član 6(1) Konvencije navodi da “prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, *svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu* u razumnom roku pred nezavisnim i nepristranim, zakonom ustanovljenim sudom . . . (kurziv dodat)”. Član 13 Konvencije u skladu s tim navodi, “svako čija su prava i slobode priznata ovom Konvencijom narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti”. Kako ćemo vidjeti dalje u tekstu, sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR) jasno ukazuje na to da BiH ne ispunjava ove standarde.

Jurisprudencija ECtHR-a

Evropski sud je nadležan za provedbu ECHR u državama članicama Vijeća Evrope, što uključuje i BiH. Slično pristupu koju zauzimaju tijela UN-a, ECtHR je tumačio članove 6(1) i 13 tako da znače da domaći sudovi i pravni lijekovi moraju biti dostupni praktično, ne samo teoretski. Ako je pravna pomoć neophodna da se to postigne, države moraju žrtvama pružiti potrebnu podršku.

U predmetu *Airey protiv Irske*, na primjer, ECtHR je razmatrao slučaj u kojem je Irkinja tražila rastavu od muža. Gđa Airey je tvrdila da zbog toga što nije mogla priuštiti advokata nije mogla dobiti sudski nalog za rastavu te joj je, prema članu 6(1), uskraćeno “djelotvorno pravo na pristup sudovima u svrhe utvrđivanja” njenih “građanskih prava i obaveza”.⁴⁵ U ocjeni opsega prava iz člana 6(1), Sud je zaključio da je pravno savjetovanje, iako ne uvijek neophodno, obavezno kada “se pokaže da je takva pomoć

⁴⁴ Član II(2) Ustava Bosne i Hercegovine. Dostupno na http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_engl.pdf

⁴⁵ *Airey protiv Irske*, Predstavka br. 6289/73, Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava (9. oktobar 1979) stavovi 13, 26. Dostupno na <http://ww3.lawschool.cornell.edu/AvonResources/Airey.PDF>

nužna za djelotvoran pristup sudu . . . zbog složenosti postupka ili predmeta”.⁴⁶ Primjenjujući ove standarde na situaciju gdje Airey, Sud je utvrdio povredu člana 6(1); zbog zamršenosti irskog prava i emotivne dimenzije predmeta, zbog kojih je bilo teško gđi Airey da se sama snađe u postupku sudske rastave, prema članu 6(1) imala je pravo na pravnu pomoć.⁴⁷ Prema riječima ECtHR-a, Konvencija “je osmišljena da štiti pojedinca na stvaran i praktičan način . . .”⁴⁸

Kada ovaj princip iz predmeta *Airey* primijenimo na bosanski kontekst, jasno je da se članom 6(1) zahtijeva od BiH da uspostavi operativan sistem pravne pomoći za sve žrtve ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu a lošeg su imovnog stanja.⁴⁹ Postupak podnošenja zahtjeva za naknadu je izrazito složen u BiH. Zbog toga je bosanskim žrtvama ratnih zločina, kao što je to bilo i gđi Airey u slučaju sudske rastave, potrebno pravno savjetovanje da bi sudskim putem bila dosuđena naknada. Rijetkost uspješnih zahtjeva za naknadu štete govori u prilog tome. Stoga, dok BiH adekvatno ne provede državni zakon o pravnoj pomoći i ne riješi nedostatke u zakonodavstvu/provedbi na entitetskom nivou, garancija djelotvornog pristupa iz člana 6(1) neće biti ispunjena.

Predmeti pred ECtHR-om koji se odnose na član 13 slijedili su insistiranje iz predmeta *Airey* na “stvarnom i praktičnom” ostvarivanju prava iz Konvencije, nalazeći da države ne mogu ispunjavati obaveze iz Konvencije pravnim lijekovima koji su, u suštini, neprovodivi.⁵⁰ U nedavnom predmetu *O’ Keefe protiv Irske*, na primjer, ECtHR je utvrdio

---

⁴⁶ *Id.* stav 26.

⁴⁷ *Vidi id.* stav 24.

⁴⁸ *Vidi id.* stav 26.

⁴⁹ U predmetu ECtHR-a iz 1992. *Tomasi protiv Francuske*, ustanovljeno je da kada nacionalni pravni sistem pruža pravni lijek “takav pravni lijek predstavlja građansko pravo kako je predviđeno članom 6. Evropske konvencije”. Kao takvo, pravo na naknadu propisano ZKP-om BiH CPC predstavlja građansko pravo prema članu 6.

⁵⁰ *Vidi El-Masri protiv Bivše Jugoslovske Republike Makedonije*, Predstavka br. 39630/09, Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava (13. decembar 2012) stav 255. Dostupno na https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/CASE_OF_EL-MASRI_V_THE_FORMER_YUGOSLAV_REPUBLIC_OF_MACEDONIA_0.pdf; *Al Skeini i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Predstavka br. 55721/07, Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava (7. juli 2011) stavovi 162-164. Dostupno na <https://www.icrc.org/casebook/doc/case-study/echr-al-skeini-et-al-v-uk.htm>; *Cobzaru protiv Rumunije*, Predstavka br. 48254/99, Treće odjeljenje Evropskog suda za ljudska prava, (26. juli 2007) stavovi 83-84. Dostupno na [http://hudoc.echr.coe.int/eng#f{fulltext}:\[“cobzaru”\],“itemid”:\[“001-81904”\]](http://hudoc.echr.coe.int/eng#f{fulltext}:[“cobzaru”],“itemid”:[“001-81904”]). Važno je naglasiti da je sud ranije karakterizirao ulogu člana 6(1) u odnosu na član 13 kao *lex specialis*, gdje je član 13 podveden pod strože kriterije člana 6(1). Međutim, u novijim predmetima, Sud zna kršenja člana 13 razmatrati odvojeno.

da pravni lijekovi moraju biti “pristupačni”, “da mogu pružiti obeštećenje” i da moraju nuditi “razumne izgleda da uspjeh”.⁵¹

Sistem u BiH ne prolazi test postavljen predmetom *O’ Keefe*. Bez osiguranja operativnog sistema pravne pomoći, postupci za ostvarivanje naknade pred krivičnim sudovima nisu “pristupačni,” ne mogu “pružiti obeštećenje” i ne nude “razumne izgleda za uspjeh”. Ponovno, imajući na umu da ECHR obavezuje BiH, jer prevladava nad svim domaćim zakonima, BiH mora brzo djelovati da riješi ove propuste, praktičnom primjenom novog državnog zakona i poduzimanjem odgovarajućih mjera na entitetskom nivou.

Standardi Vijeća Evrope

Pored Evropske konvencije, najbolje prakse koje ustanovljava Komitet ministara (CM), tijelo nadležno za donošenje odluka Vijeća Evrope (COE), definiraju bh. obaveze prema žrtvama ratnih zločina. Standardi Komiteta ministara slijede doktrinu “stvarnog i praktičnog” koja je razvijena u gore spomenutim predmetima ECtHR-a, čime dodatno potvrđuju odgovornost BiH da uspostavi djelotvoran sistem besplatne pravne pomoći.

Olakšavanje pristupa pravnom lijeku

Preporuka o položaju žrtve u krivičnom pravu i postupku, koju je CM izdao 1985. godine, ima cilj da žrtvama pravni lijek učini realno pristupačnim. U skladu sa presedanom ECtHR-a, Preporuka predviđa jasnu uputu državama članicama po pitanju naknade, navodeći da “postojeća ograničenja, restrikcije i tehničke prepreke koje sprječavaju da se takva mogućnost generalno ostvaruje trebaju biti ukinute”.⁵²

---

⁵¹ *O’Keefe protiv Irske*, Predstavka br. 35810/09, Veliko vijeće Evropskog suda za ljudska prava (28. januar 2014) stav 177. Dostupno na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32bb>

⁵² Komitet ministara, *Recommendation of the Committee of Ministers on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure*, (1985) stav 10. Dostupno na http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/docs/council_eur_rec_85_11_en.pdf

Dva desetljeća nakon toga, Preporuka o unapređenju domaćih pravnih lijekova CM-a iz 2004. godine jednako naglašava razliku između obeštećenja “u pravu” i obeštećenja “u praksi,”⁵³ pozivajući države članice da osiguraju djelotvornost postojećih pravnih lijekova.⁵⁴ U međuvremenu, Preporuka CM-a iz 2006. godine o pomoći žrtvama krivičnih djela ide korak dalje, time što razrađuje prethodnu preporuku iz 2004. godine i izričito povezuje spomenutu djelotvornost sa državno subvencioniranom pravnom pomoći. Konkretno, Komitet poziva na pružanje pravne podrške “u odgovarajućim slučajevima” žrtvama koje podnose zahtjeve za naknadu štete u krivičnim i parničnim postupcima.⁵⁵ Imajuću na umu da Preporuka iz 2006. naglašava pristupačnost, kao i generalnu usklađenost CM-a sa jurisprudencijom ECtHR-a, “odgovarajući slučajevi” su vrlo vjerovatno oni u kojima žrtve ne mogu dobiti naknadu bez pravne pomoći, što je slučaj u BiH.

Kao članica Vijeća Evrope, BiH treba uskladiti svoj pravni sistem sa standardima CM-a. Prema temeljnoj Preporuci iz 1985. godine, BiH još uvijek nije otklonila “ograničenja, restrikcije i tehničke prepreke” koje sprječavaju ostvarivanje naknade žrtvama ratnih zločina, odnosno, nije riješila nepostojanje funkcionalnog sistema pravne pomoći. Stoga, da bi postigla usklađenost sa principom djelotvornosti koji podupiru i COE i ECtHR, BiH treba napraviti neophodne izmjene na državnom i entitetskom nivou.

Pružanje posebne zaštite žrtvama seksualnog nasilja

Brojni tekstovi Vijeća Evrope, u skladu sa UN konvencijama i smjernicama predstavljenim u prethodnim odjeljcima, nude posebnu zaštitu ranjivim grupama: a što je najvažnije za ovaj rad, i žrtvama seksualnog nasilja. Preporuka CM-a iz 2002. godine o zaštiti žena od nasilja navodi, na primjer, da su žene “često podvrgnute” zlostavljanju na temelju njihovog roda.⁵⁶ Preporuka stoga poziva države članice da takvim žrtvama pruže

---

⁵³ Komitet ministara, *Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the Improvement of Domestic Remedies*, (2004), preambula. Dostupno na https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd18e

⁵⁴ *Id.* članovi I, II.

⁵⁵ Komitet ministara, *Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on Assistance to Crime Victims*, (2006), član 7(1)(2). Dostupno na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/victims/Rec_2006_8.pdf

⁵⁶ Komitet ministara, *Recommendation on the Protection of Women Against Violence*, (2002), preambula. Dostupno na <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7972>

“neposrednu i sveobuhvatnu pomoć,” što uključuje i pravnu pomoć.⁵⁷ Posebno u odnosu na žrtve ratnih zločina, Komitet preporučuje državama članicama da “osiguraju socijalnu i pravnu pomoć svim osobama koje su pozvane da svjedoče” pred sudovima za ratne zločine.⁵⁸ Trenutno, s obzirom na kašnjenje u provedbi zakona na državnom nivou i slične nedostatke na entitetskom nivou, žrtve seksualnog nasilja koje nastoje ostvariti naknadu bore se s pristupom kako pravnoj podršci koju Preporuka generalnije postavlja tako i ciljanoj pomoći koja se odnosi na svjedočenje pred sudom.

Konvencija Vijeća Evrope iz 2011. o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (dalje u tekstu: Istambulska konvencija) odražava svoju prethodnicu iz 2002, priznajući nesrazmjerno nasilje koje se vrši nad ženama, uključujući i tokom oružanog sukoba.⁵⁹ Istambulska konvencija zahtijeva od država da “poduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere da osiguraju da žrtve imaju pravo potraživati naknadu štete od počinitelja . . .”⁶⁰ Posebice, Konvencija poziva države da “osiguraju pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njihovo domaće zakonodavstvo”.⁶¹

Kako stoji u Obrazloženju uz Konvenciju, složenost sudskih i administrativnih postupaka, visoki troškovi i ekonomske nedaće sa kojima se suočavaju žrtve rodno zasnovanog nasilja uticale su na to da pisci Konvencije smatraju “neophodnim nametnuti obavezu stranama” po pitanju pravne pomoći.⁶² Ova razmatranja su itekako značajna za BiH. Da bi ispunila istambulske standarde, BiH mora ubrzati uspostavljanje djelotvornog državnog i entitetskog sistema pravne pomoći da bi pružila podršku žrtvama ratnog seksualnog nasilja koja im je potrebna za složene krivične postupke naknade štete, te za izbjegavanje upućivanja na parnični postupak.

---

⁵⁷ *Id.* stav 23.

⁵⁸ *Id.* stav 71.

⁵⁹ Vijeće Evrope, *Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, (2011), preambula. Dostupno na <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>. BiH je potpisala i ratificirala Konvenciju 2013. godine.

⁶⁰ *Id.* članovi 30(1).

⁶¹ *Id.* član 57.

⁶² *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*, (2011), stav 294. Dostupno na <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a>

Pravno zastupanje i naknada žrtvama pred sudovima za ratne zločine

U skladu sa trendovima UN-a, ECtHR-a i COE, sudovi za ratne zločine su preuzeli pristup koji je orijentiran ka žrtvama. Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda (ICC), nositelja standarda u međunarodnom krivičnom pravu, kodificira ovo proširenje prava žrtava te propisuje i pravno zastupanje i naknadu. Ovi napreci u Statutu su reproducirani od kasnijih sudova za ratne zločine, kao što su Izvanredna vijeća u sudovima Kambodže (ECCC) i Posebni sud za Libanon (STL). U skladu s tim, BiH, koja je potpisala Rimski statut, treba uskladiti svoj sistem pravne pomoći sa ovim novim standardima i osigurati da sve žrtve ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu dobiju podršku advokata.

Od ICTY-a do Rimskog statuta

ICTY (Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju) i ICTR (Međunarodni krivični sud za Ruandu) su 1990-ih godina napravili veliki napredak ka ukidanju nekažnjivosti za ratne zločine. Ovi prvobitni mehanizmi fokusirali su se na ponovno uspostavljanje “međunarodnog mira i sigurnosti kažnjavanjem onih koji su odgovorni za stravične zločine počinjenje tokom rata,”⁶³ nekada na štetu drugih interesa. Primarna funkcija žrtava je bila da budu svjedoci i da pruže dokaze koji su pomagali u utvrđivanju krivične odgovornosti.⁶⁴ Tako da ni ICTY ni ICTR nisu pružali mogućnost reparacija niti učešća žrtava.⁶⁵ Od 1990-ih, međutim, došlo je do “značajne evolucije” u percepcijama o pravima žrtava.⁶⁶ Ova “evolucija” se vidi u Rimskom statutu ICC-a i u srodnim praksama.

---

⁶³ Dinah L. Shelton and Thordis Ingadottir, *The International Criminal Court Reparations to Victims of Crimes (Article 75 of the Rome Statute) and the Trust Fund (Article 79)*, NYU Center on International Cooperation, (1999), prolog. Dostupno na http://www.pict-pcti.org/publications/PICT_articles/REPARATIONS.PDF

⁶⁴ *Id.*

⁶⁵ Luke Moffett, *Realising Justice For Victims Before the International Criminal Court*, International Crimes Database, (2014) str. 1. Dostupno na <http://www.internationalcrimesdatabase.org/upload/documents/20140916T170017-ICD%20Brief%20-%20Moffett.pdf>

⁶⁶ VICS, *Improving Protection of Victims' Rights: Access to Legal Aid*, (2013) str. 113. Dostupno na <http://victimrights.eu/wp-content/uploads/2013/06/Report.pdf>

Odredbe Rimskog statuta o reparacijama i učešću žrtava

Za razliku od ICTY-a i ICTR-a, ICC omogućava reparacije, stavljajući žrtve u središte procesa. Članom 75(1) Rimskog statuta propisana su temeljna pravila ICC-a za reparacije, te se navodi da će “Sud utvrditi načela koja se odnose na odštetu žrtvama ili njihovim sljednicima, uključivši restituciju, naknadu i rehabilitaciju. Na toj osnovi, Sud može u svojoj odluci, bilo na zahtjev bilo na svoj poticaj u iznimnim okolnostima, odrediti opseg i iznos svake štete, gubitka ili povrede te navesti načela po kojima je to odredio”.⁶⁷ Prema članu 75(3), Sud mora “uzeti u obzir predstavke . . . žrtava” u donošenju odluke.⁶⁸ U tim predstavkama, žrtve mogu, *inter alia*, iznositi usmene i pismene argumente; tražiti imenovanje vještaka; ispitivati vještake, svjedoke i optužene; i podnositi opservacije o nalazima vještaka.⁶⁹

Imajući na umu složenost ovakvih pravnih postupaka, Sud žrtvama osigurava pravnog savjetnika kada je to potrebno. Prema pravilu 90(5) Pravilnika ICC-a o postupku i dokazima, žrtve koje ne mogu priuštiti advokata “mogu dobiti pomoć,” uključujući i finansijsku. Iako nije precizirana mjera do koje ova pomoć seže i ostavljena je da je utvrdi “Registrar u konsultaciji sa Vijećem,”⁷⁰ ICC redovno finansira zajedničko pravno zastupanje žrtava koje imaju zajedničke interese.⁷¹

Predmeti *Lubanga* i *Katanga* primjeri su načina na koje advokati mogu žrtvama dati glas. U predmetu *Lubanga*, žrtve koje su učestvovala, primarno bivši vojnici-djeca, bile su podijeljene u dvije grupe u svrhe zastupanja. Zastupnici obje grupe tvrdili su da Vijeće treba dodijeliti pojedinačne, ne kolektivne reparacije – prema tvrdnjama advokata, njihovi klijenti su pretrpjeli lične, specifične povrede kojima ne odgovaraju grupne reparacije.⁷² Zastupnici jedne grupe iznijeli su dodatne argumente protiv dodjele

⁶⁷ Član 75(1) Rimskog statuta.

⁶⁸ Član 75(3) Rimskog statuta.

⁶⁹ *International Criminal Court Rules of Procedure and Evidence*, (2000) pravila 91, 97(2). Dostupno na <https://www1.umn.edu/humanrts/instreet/iccrulesofprocedure.html>

⁷⁰ *International Criminal Court Regulations*, (2004) pravilo 83(2). Dostupno na https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/B920AD62-DF49-4010-8907-E0D8CC61EBA4/277527/Regulations_of_the_Court_170604EN.pdf

⁷¹ Međunarodni krivični sud, Informativni dokument o predmetu *Lubanga*, (2016) str. 3. Dostupno na <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga/Documents/LubangaEng.pdf>. U predmetu *Lubanga*, na primjer, Ured registrara je imenovao dva tima pravnih zastupnika za 129 žrtava.

⁷² *Situation in the Democratic Republic of the Congo in the Case of the Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, predmet br. ICC-01/04-01/06, Odluka o uspostavi principa i procedura koje se primjenjuju na

kolektivnih reparacija, navodeći da su žrtve često bile u sukobu sa svojim zajednicama koje su u nekim slučajevima odobravale regrutiranje djece te da su stoga kolektivne reparacije neodgovarajuće.⁷³ Iako je Vijeće u konačnici dosudilo da bi kolektivne reparacije “bile djelotvornije i donijele više koristi od pojedinačnih,”⁷⁴ postupak u predmetu *Lubanga* daje primjer uloge koju imaju advokati u artikuliranju i branjenju interesa žrtava, posebice u domeni reparacija.

U skorijem predmetu *Katanga*, Pretresno vijeće ICC-a dodijelilo je i individualne i kolektivne reparacije žrtvama napada koji je počinio zapovjednik DRC-a Germain Katanga.⁷⁵ Na osnovu preferencija žrtava, kao i iznesenih dokaza, Pretresno vijeće je dodijelilo novčanu naknadu za 297 od 341 podnositelja predstavke, a naložilo je i pokretanje dugoročnih projekata u zajednici.⁷⁶ Iako još uvijek nije objavljena odluka o reparacijama, Vijeće je navelo da je uzelo u obzir argumente pravnih zastupnika žrtava.⁷⁷ Kao prvi predmet ICC-a u kojem je dodijeljena novčana naknada, *Katanga* predstavlja stvarnu pobjedu za žrtve i moćan pokazatelj učinka pravnog zastupanja.

Posebni sud za Libanon i Izvanredna vijeća u sudovima Kambodže: prateći korake ICC-a

ICC služi kao model za progresivne pravne prakse u smislu prava žrtava. Prateći ICC, brojni sudovi su implementirali slična pravila. Na primjer, pred Izvanrednim vijećima u sudovima Kambodže, hibridnim sudom koji je otvoren 2006. godine, žrtve mogu podnijeti zahtjev da nastupaju kao građanske strane; ukoliko im se to odobri, žrtve mogu učestvovati u postupku sa ciljem ostvarivanja “kolektivnih i moralnih reparacija” i utvrđivanja krivične odgovornosti.⁷⁸ Da bi se osiguralo da žrtve mogu u potpunosti ostvarivati svoja prava kao građanska strana, ECCC finansira dva ravnopravna vodeća

---

reparacije, (7. august 2012) stavovi 29, 43. Dostupno na https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2012_07872.PDF

⁷³ *Id.* stav 51.

⁷⁴ *Id.* stav 274. Ovaj dio odluke potvrđen je na Žalbenom vijeću ICC-a.

⁷⁵ Međunarodni krivični sud, *Katanga case: ICC Trial Chamber II awards victims individual and collective reparations*, (24 March 2017). Dostupno na <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1288>

⁷⁶ *Id.*

⁷⁷ *Id.*

⁷⁸ *Internal Rules of the ECCC*, (rev. 2015) pravila 23, 23 *quinquis*. Dostupno na http://www.eccc.gov.kh/sites/default/files/legal-documents/Internal_Rules_Rev_9_Eng.pdf

advokata koji zastupaju sve žrtve u datom predmetu i koji također sarađuju sa pojedinačnim advokatima žrtava.⁷⁹ Vodeći advokati su integrirani u infrastrukturu ECCC-a i imaju vlastiti ured i tim pomoćnog osoblja.⁸⁰

Na Posebnom sudu za Libanon koji je uspostavljen 2009. godine, žrtve mogu iznijeti svoja “stajališta i tvrdnje” u fazama postupka u kojima su narušeni njihovi lični interesi, onako kako odredi sudija ili vijeće za prethodni postupak.⁸¹ STL žrtvama pruža besplatnu pravnu pomoć da bi mogle djelotvorno učestvovati u predmetu.⁸² Žrtve, često preko svojih pravnih zastupnika, mogu usmeno i pismeno iznositi tvrdnje, pozivati svjedoke, iznositi druge dokaze i ispitivati i unakrsno ispitivati svjedoke.⁸³ Iako žrtve na STL-u ne mogu potraživati naknadu štete,⁸⁴ data su im neka prava koja prevazilaze ona uspostavljena na ICC-u. STL, na primjer, propisuje detaljnu proceduru putem koje žrtve koje osporavaju izbor zajedničkog pravnog zastupnika koji vrši Registrar mogu tražiti revidiranje odluke od sudije za prethodni postupak.⁸⁵

Prihvatanjem pristupa ICC-a koji je orijentiran ka žrtvama, sudovi su, što se vidi iz navedenih primjera, usvojili niz različitih metoda u tu svrhu. ECCC i STL djeluju potpuno drugačije od ICC-a, sa drugačijim statutima, procedurama i pravilima dokazivanja. Ono što pak ova tri suda imaju zajedničko je posvećenost olakšavanju pristupa pravdi za žrtve; ICC služi kao model za prava žrtava, a države ga mogu prilagoditi vlastitim potrebama i pravnim sistemima.

Kao što je u više navrata spomenuto, BiH još uvijek nije dovoljnu pažnju posvetila interesima žrtava ratnih zločina. Iako BiH ne treba i ne može imitirati model ICC-a, mora se ozbiljno opredijeliti za prava žrtava, kao što su to uradili STL i ECCC. Nefunkcioniranje pravne pomoći na državnom nivou i s tim povezani nedostaci na

⁷⁹ *Vidi id.* pravila 12, 12 *ter.*

⁸⁰ REDRESS and the Institute for Security Studies, *Expert Conference on Participation of Victims of International Crimes in National Criminal Justice Systems*, (2015) str. 10. Dostupno na <http://www.redress.org/downloads/conference-report17-nov-2015.pdf>

⁸¹ *Statute for the Special Tribunal for Lebanon*, (2007) član 17. Dostupno na <https://www.stl-tsl.org/en/documents/statute-of-the-tribunal/223-statute-of-the-special-tribunal-for-lebanon>

⁸² *Victims' Participation at the STL*. Dostupno na <https://www.stl-tsl.org/en/the-cases/other-matters/in-the-matter-of-el-sayed/appeal/filings/pre-trial-and-trial-briefs/victims-participation/victim-participation-1>

⁸³ *Vidi id.*

⁸⁴ Žrtve mogu koristiti presude STL-a u ostvarivanju naknada kao građanske strane pred nacionalnim tijelima u Libanonu.

⁸⁵ *Directive on Victims' Legal Representation*, (2012) član 22. Dostupno na http://www.stl-tsl.org/images/k2/attachments/20120621_STL-BD-2012-04-Corr1_Directive_on_victims_legal_representation_EN.pdf

entitetskom nivou sprječavali su žrtve ratnih zločina da ostvaruju pravo na naknadu propisano Krivičnim zakonom BiH. Zbog toga, ozbiljna opredijeljenost u bh. kontekstu i u okviru postojećeg domaćeg zakonodavstva, znači pružanje besplatne pravne pomoći. Kako je navedeno u UN-ovim Principima iz 2012. godine, uspostavljanje fonda za pravnu pomoć, poticanje *pro bono* rada, izmjene zakonodavstva, pokrivanje troškova žrtava iz zaplijenjenih sredstava i podržavanje pravnih klinika na univerzitetima su sve potencijalne opcije; sredstvo potpada pod diskreciju BiH, ali cilj - zaštita prava koja su žrtvama dana bh. zakonom – je nužan.

Obaveze BiH u pristupanju EU

Dok se u prethodnim odjeljcima govorilo o obavezama koje je BiH već preuzela, koje sežu od članstva u Vijeću Evrope i ratifikacije Konvencije protiv torture pa sve do potpisivanja Rimskog statuta, u ovom dijelu govorimo o obavezama kojima BiH teži, odnosno, pristupu Evropskoj uniji (EU). BiH je zvanično podnijela aplikaciju za članstvo u EU početkom 2016. godine i mora ispuniti određene kriterije da bi se ona prihvatila. Kako je navedeno u izvještaju Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE) iz 2011, “iako ne postoji formalna obaveza da se BiH uskladi sa pravom EU u ovoj fazi procesa pristupanja, očekuje se da će uspostaviti odgovarajući institucionalni i zakonodavni okvir na putu EU integracija”.⁸⁶

Jedan korak na ovom “putu” bit će olakšavanje pristupa pravdi za žrtve. Temeljni principi EU prioritiziraju zaštitu prava žrtava. Stoga je EU navela da BiH treba uspostaviti funkcionalan sistem pravne pomoći u okviru svoje ponude za pristupanje, što uključuje i pružanje pravnog savjetovanja žrtvama ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu. U tekstu koji slijedi, predstavljeni su ključni dokumenti, jurisprudencija i praksa EU.

Temeljni dokumenti EU

Temeljni EU tekstovi sadrže odredbe kojima se države članice obavezuju da osiguraju svojim građanima pristup sudovima. Član 47 Povelje o temeljnim pravima Evropske unije, na primjer, navodi da “svako čija su prava i slobode zajamčeni pravom

---

⁸⁶ OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe), *Trafficking in Human Beings for the Purposes of Labour Exploitation*, (2011) str. 16. Dostupno na <http://www.osce.org/bih/106977?download=true>

Unije povrijeđeni ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred sudom, u skladu s uslovima utvrđenim ovim članom. . . Svako ima mogućnost biti savjetovan, branjen i zastupan. Pravna pomoć osigurava se za osobe koje nemaju dostatna sredstva, u mjeri u kojoj je takva pomoć potrebna za osiguravanje učinkovitog pristupa pravosuđu”.⁸⁷ EU države moraju poštivati Povelju kada provode EU pravo ili direktive. U skladu sa članom 47, član 67 Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (TFEU) propisuje da će Unija “olakšavati pristup pravdi . . .”⁸⁸

Presude Evropskog suda pravde (ECJ), tijela koje je nadležno za tumačenje prava EU, pojasnile su odgovornosti država članica u odnosu na “pristup pravdi” te, u skladu s tim, i pravnoj pomoći. U predmetu *DEB Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH v. Bundesrepublik Deutschland* (dalje u tekstu: predmet DEB), ECJ je razmatrao slučaj u kojem jedna njemačka firma nije mogla priuštiti administrativnu taksu koja se morala platiti unaprijed da bi se pokrenuo parnični postupak i zbog toga nije mogla nastaviti sa tužbom.⁸⁹

Pozivajući se na član 47 Povelje, Sud je primijenio pristup sličan onom ECtHR-a, baveći se pitanjem da li relevantna proceduralna pravila “u praksi onemogućuju ili čine pretjerano složenim ostvarivanje prava koje pravo EU dodjeljuje”.⁹⁰ Da bi se dale smjernice domaćim jurisdikcijama, Sud je naveo niz faktora relevantnih za ocjenu navodnih povreda člana 47: “predmet parnice; da li podnositelj predstavke ima razumne izgleda za uspjeh; značaj onoga što se dovodi u pitanje za podnositelja predstavke u postupku; složenost primjenjivog prava i postupka; [...] sposobnost podnositelja da sam sebe djelotvorno predstavlja;” te da li dati sudski troškovi “mogu predstavljati nepremostivu prepreku u pristupu sudovima”.⁹¹ ECJ je zatim predmet vratio njemačkim sudovima da izvrše navedenu analizu.

Primjenom metode iz predmeta DEB na bosanski kontekst, član 47 bi od BiH zahtijevao da pruži pravnu pomoć žrtvama ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu

---

⁸⁷ *EU Charter of Fundamental Rights*, (2012) član 47. Dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

⁸⁸ *Treaty on the Functioning of the European Union*, (2012) član 67. Dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

⁸⁹ *DEB Deutsche Energiehandels-und Beratungsgesellschaft mbH v. Bundesrepublik Deutschland*, Predmet br. C-279/09, Reference for a Preliminary Ruling from the Kammergericht, (22. decembar 2010). Dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0279>

⁹⁰ *Id.* stav 28.

⁹¹ *Id.* stav 61.

štete pred krivičnim sudovima. Gledajući pobrojane faktore, ove žrtve *imaju* razumne izgleda za uspjeh; značaj onoga što se dovodi u pitanje za podnositelje, koje se suočavaju sa akutnim socijalnim, psihološkim i ekonomskim izazovima zbog dotičnih krivičnih djela, je veliki; procedure i zakoni koji se odnose na zahtjeve za naknadu su složeni; prekomjerni sudski troškovi predstavljaju “nepremostivu prepreku u pristupu sudovima”.

Proces pristupanja u BiH

U skladu sa principima propisanim u Povelji EU i navedenim u predmetu DEB, države članice štite prava žrtava putem niza različitih procedura, u zavisnosti od prirode njihovih pravnih sistema i izazova s kojima se suočavaju.⁹² Kako se član 47 Povelje EU primjenjuje samo kada države provode pravo EU, države članice imaju određeni stepen nezavisnosti u donošenju i provođenju domaćeg zakonodavstva.⁹³ Sporazum o

---

⁹² Iako EU standardi navedeni u Povelji i TFEU obavezuju države da osiguraju djelotvoran pristup sudovima, države članice EU imaju različite pristupe učešću žrtava u pravosudnom sistemu i, time, i različita zakonodavstva o pravnoj pomoći. Ove prakse se mogu podijeliti u tri kategorije. Prvo, u sistemima sa građanskom stranom ili supsidijarnim tužiocem, kao što je slučaj u Francuskoj i Njemačkoj, žrtve imaju najviše prava. Žrtve se priznaju kao zvanične strane u postupku, što znači da mogu pozivati svjedoke i vještake, ispitivati optuženog i iznositi uvodna i zaključna izlaganja. Što se tiče naknade, žrtve podnose vlastite zahtjeve za naknadu štete i iznose dokaze u korist dodjele naknade. Zbog toga što je uloga žrtava u ovim sistemima proširena, one generalno ispunjavaju uslove za pravnu pomoć ukoliko ne mogu priuštiti advokata. U drugoj vrsti pravnih sistema, sa žrtvama se postupa kao sa stranama samo u odnosu na naknadu. Žrtve mogu podnositi dokaze, pozivati svjedoke i vještake i iznositi usmene i pismene tvrdnje *samo* u svrhe naknade, *a ne i* u svrhe utvrđivanja krivične odgovornosti. Ovaj sistem, koji se primjenjuje u Belgiji, Mađarskoj, Poljskoj i Švedskoj, sličan je sistemu u BiH. Odredbe o pravnoj pomoći razlikuju se među državama. U trećoj kategoriji pravnog poretka, poput Irske/UK, žrtve se uopće ne prepoznaju kao strane. Tužioc i/ili sudstvo strogo provode prava žrtava, podnose zahtjeve za naknadu i poduzimaju druge radnje u ime žrtava.

⁹³ U svjetlu raznolikosti pravnih shema u EU, nedavno usvojenim direktivama Unije nastojao se utvrditi set zajedničkih minimalnih standarda u odnosu na prava žrtava i natjerati države članice da provedu reforme usklađivanja, uključujući i pružanja pravne pomoći u određenim okolnostima. EU Direktiva o žrtvama iz 2012. godine, na primjer, propisuje da žrtve trebaju dobiti “dostatan pristup pravdi”. Zbog toga se članom 13 Direktive, uz posvećivanje pažnje različitim pravnim tradicijama u Uniji, pozivaju države članice da uspostave sheme besplatne pravne pomoći “tamo gdje imaju status strane u krivičnom postupku”. Taj član dalje navodi da će “uslovi ili proceduralna pravila pod kojima žrtve ostvaruju pristup pravnoj pomoći biti utvrđeni nacionalnim zakonodavstvom”.

stabilizaciji i pridruživanju (SAA) i Indikativni strateški dokument za 2014-2017 (ISP), međutim, jasno navode da je EU razmatrala posebne probleme s kojima se žrtve u BiH suočavaju te da smatra da je nužno da BiH riješi nefunkcionalni sistem pravne pomoći prije pridruživanja Uniji. Ova dva teksta naglašavaju značaj pristupa građana sudovima.

SAA, u biti ugovor između BiH i EU koji ima cilj da se BiH uskladi sa standardima EU, utvrđuje da je jačanje “vladavine prava” glavni cilj procesa pristupanja.⁹⁴ U tom smislu, Sporazum, koji citira gore navedene dokumente poput ECHR,⁹⁵ navodi da je “pristup pravdi” oblast u kojoj će biti neophodne reforme.⁹⁶

ISP se detaljnije bavi kriterijima za pristupanje BiH. Stavljanjem “vladavine prava u središte strategije proširenja,”⁹⁷ ISP navodi očekivane rezultate od procesa pristupanja, poput onoga da “svaki građanin [ima] pristup pravdi” kao i “posebno ranjive grupe” te da će “takav pristup biti besplatan”.⁹⁸ Kao podrška napredovanju BiH ka ovim ciljevima, ISP navodi da će se kroz Instrument pretpristupne pomoći – mehanizam putem kojeg EU finansira reforme u državama kandidatkinjama - doznačiti sredstva za “unapređenje pravne pomoći”.⁹⁹

Ova dva dokumenta tako određuju reformu bh. sistema pravne pomoći kao prioritet za pristupanje; BiH mora pružiti besplatnu pravnu pomoć “ranjivim grupama,” uključujući žrtve ratnih zločina u nepovoljnom ekonomskom, socijalnom i psihološkom položaju zbog povreda koje su pretrpjele tokom rata. U najmanju ruku, BiH mora

---

Pravni kontekst Direktive ukazuje na to da se član 13 treba široko tumačiti tako da obuhvata i prvu i drugu vrstu pravnih shema u kojima žrtve imaju “status strane”. Kako je ranije spomenuto, Povelja EU, kao i prateća metoda navedena u predmetu DEB, primjenjuju se kada države provode EU pravo, kao što je Direktiva o žrtvama. Nadalje, Dokument smjernica za Direktivu o žrtvama, koji je izdat 2013. godine, koristi strože formulacije od Direktive i poziva države članice da razmotre da “u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu utvrde pod kojim uslovima i okolnostima žrtve imaju mogućnost pristupa pravnoj pomoći, *imajući na umu potrebu da se osigura jednak pristup pravdi i pravo žrtava na pravičan pravni lijek* (kurziv dodat)”.

⁹⁴ *Stabilization and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other part*, (6. juni 2008) član 1(2)a. Dostupno na http://europa.ba/wp-content/uploads/2015/05/delegacijaEU_2011121405063686eng.pdf

⁹⁵ *Id.* član 2.

⁹⁶ *Id.* član 78.

⁹⁷ Indicative Strategy Paper 2014-2017, (decembar 2014) str. 10. Dostupno na http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/news/annexe_acte_autonome_nlw_part1v1.pdf

⁹⁸ *Id.* str. 17.

⁹⁹ *Vidi id.*

osigurati takvu podršku žrtvama ratnog seksualnog nasilja, akutno marginaliziranoj grupi koja se suočava sa pojačanim izazovima u pristupu pravosudnom sistemu.

Preporuke EU Komisije i Parlamenta

U skladu sa EU Poveljom, TFEU, SAA i ISP-om, EU Komisija (EC)— izvršno tijelo EU—u više navrata je naglašavala problem pravne pomoći u svojim godišnjim izvještajima o BiH. Recimo, 2014. godine, Komisija je navela da nepostojanje besplatne pravne pomoći u cijeloj državi stvara “fragmentiran i neusklađen sistem,” što predstavlja ozbiljan rizik diskriminacije žrtava.¹⁰⁰ Prema riječima Komisije “ravnopravnost u odnosu na prava, kriterije i procedure” nije “jednoobrazno zagarantirana”.¹⁰¹

Komisija je 2015. godine zaključila da je malo napretka postignuto u ovoj oblasti, jer “pravni i institucionalni okvir za besplatnu pravnu pomoć” i dalje funkcionira na “nepotpun, neusklađen i diskriminatoran” način.¹⁰² Komisija je stoga pozvala BiH da ugradi “minimalne zajedničke standarde besplatne pravne pomoći” u svoj pravni sistem.¹⁰³ U skladu s tim, Komisija je naglasila da je ostvarivanje prava žrtava ratnih zločina na naknadu štete “nejednako”.¹⁰⁴ Isto se ponovilo 2016. godine kada je Komisija kritizirala kašnjenja u usvajanju zakonodavstva o pravnoj pomoći¹⁰⁵ i izjavila da 2017. godine BiH treba “posebice . . . uspostaviti usklađen, dosljedan, djelotvoran i besplatan sistem pravne pomoći širom zemlje i osigurati nediskriminatoran pristup pravdi”.¹⁰⁶

Nedavno je Evropski parlament (EP) usvojio rezoluciju kao odgovor na Izvještaj EC za 2016. godinu, u kojoj se BiH konkretno poziva da “poveća pristup pravdi žrtava seksualnog nasilja koje se vezuje za sukob, uključujući i omogućavanjem besplatne

---

¹⁰⁰ Evropska komisija, *2014 Bosnia Progress Report*, (oktobar 2014) str. 14. Dostupno na http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-bosnia-and-herzegovina-progress-report_en.pdf

¹⁰¹ *Id.*

¹⁰² Evropska komisija, *2015 Bosnia Progress Report*, (novembar 2015) str. 25. Dostupno na http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_bosnia_and_herzegovina.pdf

¹⁰³ *Id.*

¹⁰⁴ *Id.* str. 26.

¹⁰⁵ Evropska komisija, *2016 Bosnia Progress Report*, (novembar 2016) str. 26. Dostupno na https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf

¹⁰⁶ *Id.* str. 21.

pravne pomoći . . . kao i boljim naknadama i praćenjem”.¹⁰⁷ Rezolucijom se stoga pozivaju nadležne vlasti da osiguraju da se pravo žrtava na reparaciju “priznaje na dosljedan način”.¹⁰⁸

Spomenute preporuke EC i EP-a u skladu su sa kriterijima za pristupanje navedenim u ISP-u i SAA. Da bi budućnost ostvarila kao dio Unije, BiH mora pristup pravdi za žrtve staviti kao prioritet i, naročito, mora pružiti pravnu pomoć žrtvama ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu štete pred državnim i entitetskim krivičnim sudovima. U najmanju ruku, BiH, kako je izneseno u rezoluciji EP-a, mora osigurati da žrtve ratnog seksualnog nasilja prime podršku koja im je potrebna da bi dobile naknadu.

Zaključak

U proteklim godinama, BiH je postigla značajan napredak u smislu učešća žrtava ratnih zločina u krivičnim postupcima. Državni zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, donesen u novembru 2016. godine, kodificira pravo na pravnu pomoć žrtava ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu u okviru krivičnih postupaka. Na entitetskom nivou, RS i brojni kantoni u FBiH usvojili su zakonodavne akte kojima se predviđa besplatna pravna pomoć žrtvama lošeg imovnog stanja i, u nekim slučajevima, žrtvama seksualnog nasilja. Adekvatna provedba ovih zakona se, međutim, još uvijek nije desila, a rezultat toga je da žrtve ratnih zločina još uvijek nisu dobile ovakvu podršku u okviru državnog ili entitetskih sistema. Pored toga, mnogi kantoni nemaju odredbe o besplatnoj pravnoj pomoći, ostavljajući žrtve bez obeštećenja.

Nefunkcioniranjem postojećih sistema pravne pomoći krše se međunarodne i regionalne obaveze BiH. Na primjer, BiH je potpisnica određenih temeljnih ugovora kao što je Evropska konvencija o ljudskim pravima, UN Konvencija protiv torture, UN Konvencija o ukidanju diskriminacije žena, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima – svi ovi dokumenti zahtijevaju od BiH da osigura da žrtve ratnih zločina mogu pristupiti odgovarajućim pravnim lijekovima. Kako je u ovom dokumentu više puta spomenuto, složenost pravnih procedura u BiH znači da je pravo žrtava na naknadu

---

¹⁰⁷ *Motion for a European Parliament Resolution on the 2016 Commission Report on Bosnia and Herzegovina*, (februar 2017) stav 20. Dostupno na

[http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0037+0+DOC+XML+V0//EN)

[0037+0+DOC+XML+V0//EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0037+0+DOC+XML+V0//EN)

¹⁰⁸ *Id.*

iluzorno bez pravne pomoći, zbog čega je neophodno uspostaviti institucionaliziranu pravnu podršku.

U skladu sa UN i ECHR standardima, najnoviji sudovi za ratne zločine, odstupajući od tradicije ICTY-a i ICTR-a, usvojili su pristupe koji su usmjereni na žrtve. Međunarodni krivični sud, na primjer, omogućava pravno zastupanje za žrtve, prepoznajući neophodnost takve podrške u nastojanjima žrtava da ostvare reparacije. Sudovi poput Izvanrednih vijeća u sudovima Kambodže i Posebnog suda za Libanon su također poduzeli korake da ojačaju poziciju žrtava u postupku. Da bi ispoštovala ove nove norme, BiH treba žrtvama ratnih zločina pružiti pravnu pomoć koja im je neophodna da ostvare svoja prava na reparacije pred krivičnim sudovima.

Gledajući u budućnost, ulazak u EU će, kako stoji u SAA i ISP-u, zahtijevati od nadležnih vlasti da unaprijede pristup pravdi za žrtve, također putem uspostavljanja djelotvorne pravne pomoći. Zatim, godišnji izvještaji Evropske komisije su u više navrata navodili zabrinutost zbog nedostataka bh. sistema pravne pomoći, dodatno potvrđujući da će reforma pravne pomoći biti važna za proces pristupanja.

Kao minimum, BiH mora osigurati besplatnu pravnu podršku žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Uzimajući u obzir jedinstvene ekonomske, socijalne i psihološke izazove sa kojima se ove žrtve suočavaju, međunarodni i regionalni mehanizmi koji su ranije predstavljeni zahtijevaju njihovu pojačanu zaštitu. Zbog toga, iako sve žrtve ratnih zločina koje nastoje ostvariti naknadu zaslužuju besplatnu pravnu pomoć, BiH mora poduzeti posebne mjere da olakša žrtvama seksualnog nasilja pristup reparacijama.

Ukratko rečeno, iako su napreci kako na entitetskom tako i na državnom nivou obećavajući, još uvijek je potrebno mnogo rada u ovoj oblasti. Za BiH je 2017. godina u kojoj treba ispuniti svoje međunarodne i regionalne obaveze i osigurati besplatnu pravnu pomoć širom države, čime bi omogućila žrtvama ratnih zločina da dobiju obeštećenje koje već predugo čekaju.